

ju.remissvar@regeringskansliet.se

ju.L5@regeringskansliet.se

Diarienummer Ju2023/01830

Stockholm,
2023-12-13

Attentions svar på betänkandet SOU 2023:44 En översyn av regleringen om frihetsberövande påföljder för unga

Riksförbundet Attention är en intresseorganisation för personer med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar (NPF) och deras familjer. Vi företräder personer med egna funktionsnedsättningar, anhöriga och personal som möter våra grupper inom till exempel skola, vård, socialtjänst, arbetsförmedling och försäkringskassa. Bland våra medlemmar finns personer med adhd, autism, Tourettes syndrom, språkstörning samt personer med nedsatt förmåga att läsa, skriva och räkna. Attention har omkring 19 500 medlemmar och ett 50-tal lokala föreningar runt om i landet.

Riksförbundet Attention har tagit del av utredningens förslag som berör en mycket viktig fråga både för oss och för hela samhället. Vi representerar medlemsgrupper som har en ökad risk att dras in i kriminalitet, både som offer och förövare. Vi vet att det bland de barn och unga som är placerade på SiS finns en överrepresentation av barn och unga med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar (NPF). Barn och unga med NPF har en sårbarhet som gör att adekvata insatser för att kompensera för funktionsnedsättningen, att ge rätt vård i tid och att stödja de berörda familjerna, är av yttersta vikt.

Allmänna kommentarer

Förslaget om nya påföljder för unga är endast en liten del av de åtgärder som behöver vidtas för att komma till rätta med ökningen av grova brott bland barn och unga. Ett framgångsrikt brottsbekämpande arbete måste bygga på tidiga förebyggande insatser för att förhindra att barn eller unga dras in i kriminalitet och rätt åtgärder för de barn och unga som redan har begått brott. Ledstjärnan måste vara att skapa strukturer som minskar riskerna för återfall och bana väg för de berörda individerna att komma in i samhället genom att fullfölja sin skolgång, utvecklas socialt för att få en fungerande vardag och hitta sin plats i yrkeslivet.

Alla vinner på att en negativ utveckling vänds så tidigt som möjligt. För att lyckas måste tidiga och samordnade insatser till barn och unga ges betydligt högre prioritet än vad de ges

idag. Samhällets insatser mot barn och unga som befinner sig i riskzonen är, och har under lång tid varit helt otillräckliga. De sätts in för sent och är inte tillräckligt träffsäkra, vilket inneburit att mycket unga i ökad utsträckning har dragits in i grov brottslighet. Det är ett kostsamt misslyckande både för enskilda individer och för samhället som helhet.

Ingen enskild instans har alla de verktyg som krävs för att vända trenden. Här krävs en bättre och mer fördjupad, evidens- och kunskapsbaserad samverkan mellan skola, hälso- och sjukvård, socialtjänst och de berörda familjerna. Vi välkomnar därför regeringens förslag om att inrätta en ny samverkansstruktur där flera myndigheter får i uppdrag att samverka i arbetet med barn och unga som riskerar att begå eller begår grova brott, i miljöer kopplade till organiserad brottslighet.

Att den grova brottsligheten kryper ner i åldrarna är också något som måste hanteras akut, här och nu. De aktörer som möter barn behöver förnya och utveckla sina arbetsätt och samarbeta på ett mer effektivt och evidensbaserat sätt än idag. De behöver också resurssättas så att man tidigt kan upptäcka och stävja en negativ utveckling.

Vår erfarenhet är att de starkaste förebyggande faktorerna är en förskola och en skola där alla klarar av att delta. Att lyckas och må bra i skolan utifrån sina egna förutsättningar bidrar starkt till större trygghet, delaktighet och självkänsla. Har barnet denna grundtrygghet och känner förtroende till vuxna i skolan och känner samhörighet med sina skolkamrater blir det svårare för de kriminella nätverken att genomföra sin rekrytering. Grundskolan är den enda plats där alla barn och unga enligt lag måste passera under sin uppväxt. Det är i skolan vi borde öka vuxennärvaron så att vi på ett tidigt stadie kan upptäcka och förebygga att de barn som löper störst risk att rekryteras till kriminella nätverk.

Utredningens förslag och bedömningar

Barn och unga som begår brott innan fyllda 18 år särbehandlas i nuvarande lagstiftning vid straffmätningen och val av påföljd. Det innebär bl.a. att det krävs synnerliga skäl för att döma barn till fängelse. Utredningen har inte i uppdrag att föreslå några förändringar i det avseendet. Barn ska alltså även i fortsättningen bara undantagsvis kunna dömas till fängelse och då bara när det gäller mycket grova brott.

Sedan påföljden slutna ungdomsvård infördes för mer än 20 år sedan har brottsligheten förändrats på så sätt att en mindre grupp begår allt grövre brott. Barn och unga som växer upp i utsatta områden där kriminella nätverk är aktiva löper en ökad risk att involveras i organiserad brottslighet. Barn med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar har dessutom en ökad risk för sådan rekrytering. Det har flera orsaker. Som de viktigaste kan nämnas att dessa barn har en försämrad förmåga att se konsekvenser av sitt handlande, brist på impuls kontroll, svårare att förstå och läsa av olika sociala koder vilket kan leda till att de lättare blir lurade att göra en första kriminell handling. Vid NPF kan man också ha svårare med kamratrelationer vilket kan leda till utanförskap och ensamhet. Till detta kommer att de är vanligt med mognadsförsening.

De generella straffskärpningar som skett på senare tid, bl.a. för mord, rån, sprängningar och vapenbrott, där även mycket unga varit inblandade, kommer att leda till längre strafftider. Det gör att innehållet i form av vård, utbildning och stöd blir än viktigare.

Utredningen föreslår att man för över ansvaret för slutna ungdomsvård från SiS hem till Kriminalvården. Utredningen motiverar sitt förslag med att SiS-hemmen saknar resurser och kompetens för att vända den negativa trenden och att unga begår allt grövre brott. Båda dessa myndigheter har redan idag en nyckelroll när det gäller att vårda, stödja och förhindra återfall bland unga. Båda brottas också med liknande problem i form av platsbrist, överfulla institutioner och brist på kvalificerad personal. Det är utmaningar som måste adresseras och leda till strukturella förändringar, oavsett vem av de båda myndigheterna som får i uppdrag att hantera mycket unga förövare.

Mot bakgrund av den riskfaktor som vi vet att funktionsnedsättningen kan utgöra och att det finns en överrepresentation bland unga kriminella när det kommer till NPF-problematik så är det av yttersta vikt att vid nyrekrytering se till kompetens och att möjliggöra för all personal, ny som gammal att få kontinuerlig kompetensutveckling kring NPF. Det måste också säkerställas att alla nödvändiga professioner finns tillgängliga för att kunna ha ett starkt fokus på rehabilitering och stöd att bryta tidigare livsmönster. Det är även mycket viktigt att tillräckliga resurser läggs på stöd vid frigivning för att minska risk för återfall i kriminalitet. Det stöd som idag ges av kommunerna när unga skrivs ut från Statens institutionsstyrelse, SiS, är otillräckligt.

Det kan låta slående att renodla SiS roll till att enbart avse vård och Kriminalvårdens till att verkställa straff. Utmaningen ligger i att unga som begår grova brott både behöver vård, att samhället förhindrar fortsatt brottslighet och ger stöd som resulterar i att de inte återfaller i brott. Vi finner inte att utredningen på ett övertygande förklarat på vilket sätt Kriminalvården har bättre förutsättningar än SiS, om man tillför de resurser som behövs.

Barnkonventionen, som numera är svensk lag, ska beaktas i alla förslag som läggs. Det innebär att om ansvaret för unga brottsdömda ska flyttas till Kriminalvården, så måste det kombineras med stora förändringar när det gäller kunskap om hur man arbetar med barn generellt, får till en fungerande skolgång och stödjer familjerna så att de behov och rättigheter som barn har kan tillgodoseas fullt ut. Dessutom har Sverige ratificerat FN:s konvention om mänskliga rättigheter för personer med funktionsnedsättning, vilket också särskilt måste beaktas mot bakgrund av den överrepresentation som vi tidigare har hänvisats till. Att bygga upp kapacitet och sådan kompetens kommer att ta tid.

Om ökad användning av fängelse för barn ändå anses nödvändigt bör detta reserveras för den grupp som närmar sig myndighetsåldern, inte de allra yngsta. Straffen bör verkställas vid särskilda fängelser och inte vid separata avdelningar på vuxenfängelser. Det innebär att nya institutioner behöver byggas. Skälet är att det är enda sättet att garantera att barn under inga omständigheter placeras bland vuxna kriminella. Den förberedelsestid som utredningen föreslår för ikraftträdande bedömer vi därför som otillräcklig.

Anpassningar och särbehandling

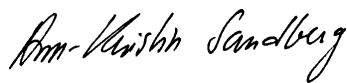
Utredningen lämnar öppet för att man måste kunna ta hänsyn till barnets individuella förhållanden när det gäller valet av frihetsberövande påföljder. Man menar att det inte är osannolikt att det kan finnas undantagssituationer där ett barn riskerar att fara illa vid en verkställighet tillsammans med andra dömda. Utredningen föreslår därför att det ska införas en möjlighet att straffet kan verkställas vid ett särskilt ungdomshem. För att detta

ska ske ska det krävas att det finns synnerliga skäl såsom försenad mognad, fysisk eller intellektuell funktionsnedsättning, en psykologisk eller medicinsk diagnos.

Vi tror att utredningen här grovt underskattar behovet av vård och stöd hos denna grupp barn och att det i själva verket kan gälla flertalet. När Ekot nyligen gjorde en granskning av barn yngre än 18 år som under de senaste fem åren dömts för sprängningar visar det sig nästan alla har haft problem i skolan, många har en adhd-diagnos eller vuxit upp med föräldrar som varit våldsamma och missbrukat alkohol eller droger.

Samhällsskydd

Behovet av samhällsskydd måste också beaktas när nya åtgärder mot grova brott ska vidtas. Kostnaden för samhället och offer för grova brott är betydande och uppgår till många miljoner i varje enskilt fall. Det lidande som offer utsätts för resulterar ofta i avbruten skolgång, sjukskrivningar och stora vårdbehov. När unga dömts måste man garantera att straffet verkställs och att nya brott förhindras. Om samhället på allvar vill bryta den negativa trenden med barn som begår mycket grova brott krävs investeringar både i form av rekrytering av kvalificerad personal, upprustning av lokaler som leder fram till säkra och trygga miljöer och ett adekvat och kontinuerligt stöd som bryter destruktiva mönster och förhindrar återfall även efter avslutat straff.

Ann-Kristin Sandberg
Förbundsordförande